

УДК 82-6:398]:821.161.2(092)Фр.+398(092)Коп.

Валентина Головатюк

Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

НАУКОВІ КОНТАКТИ ІВАНА ФРАНКА ТА ІЗИДОРА КОПЕРНИЦЬКОГО

У статті розглянуто листування між Ізидором Коперницьким та Іваном Франком. Епістолярій містить цінні відомості про перебіг підготовки до видання фольклорних збірок Франка та висвітлюють його зацікавлення збирацькою роботою.

Ключові слова: листування, пісенні збірки, фольклорні матеріали, етнографічні експедиції.

Walentyна Hołowatiuk. Kontakty naukowe Iwana Franki i Izzydora Kopernickiego. W artykule została przeanalizowana korespondencja między Izydorem Kopernickim i Iwanem Franko. Epistolarium zawiera wartościowe wiadomości o przebiegu przygotowania do wydania zbiorów folklorystycznych Franki i wyświeśla jego zainteresowania pracą zbierającą.

Słowa kluczowe: korespondencja, zbiory pieśniarskie, materiały folklorystyczne, etnograficzne wuprawu.

Valentyна Holovatiuk. Scientific contacts of Ivan Franco and Izidor Kopernytsky. The issue represents the correspondence between Isydor Kopernitsky and Iván Franco. Epistolary contains valuable data on the course of preparation for the edition of folklore collections of Franco and deals with the question of his interest with collecting work.

Key words: correspondence, song collections, folklore materials, ethnographic expeditions.

Над вивченням багатих, різнопланових, численних контактів Івана Франка з сучасними йому діячами науки, мистецтва працює вже не одне покоління франкознавців, черпаючи з таких досліджень нові факти і джерела для всебічного дослідження біографії та діяльності Каменяра [Горак, с. 617].

У науковій спадщині Івана Франка темі українсько-польських фольклористичних взаємин кінця ХІХ — початку ХХ ст. відводиться досить значне місце. Окремі епізоди співпраці Франка з польським вченим Ізидором Коперницьким висвітлювалися у монографіях та спеціальних розвідках вітчизняних дослідників Михайла Возняка [3], Олексія Дея [4], Вікторії Юзвенко [23, 24, 25], Зоряни Болтарович [1], Тетяни Рудої [12], Романа Кирчіва [9].

Враховуючи попередні напрацювання, прослідкуємо за науковими контактами між вченими крізь призму приватного епістолярію та осмислимо їхні взаємини. Вони не зустрічалися і не були особисто знайомі, але прагнули прислужитися кожен своєму народові. Цінність цих листів посилює особистість їх польського автора, видатного дослідника, чия наукова «спадщина збагатила українську етнографію» [1, с. 109].

Ізидор Коперницький (1825–1891) — польський етнограф, антрополог, професор антропології Ягеллонського університету, дійсний член Краківської академії наук. Народився у с. Чижівка Звенигородського повіту Київської губернії. Навчався у київській та вінницькій гімназіях, студював медицину в Київському

університеті (1844–1849). Після закінчення вузу працював військовим лікарем на Київщині, Волині, у Севастополі під час Кримської війни. У 1857 році полишив військову службу і викладав анатомію у Київському університеті, з 1871 — осів у Кракові, обравши своєю спеціальністю антропологію, зайнявся викладацькою та активною науковою діяльністю.

Із 1875 року Коперницький — секретар Антропологічної комісії Краківської академії наук, засновник і редактор (1877–1891) часопису «Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej», видання Краківської академії наук. За його редакції вийшло 14 томів.

Коперницький захоплювався народознавчими дослідженнями, у своїх численних виступах на з'їздах, наукових зібраннях наголошував на необхідності систематичного етнографічного вивчення народу. У 1879 році на засіданні антропологічної комісії висунув пропозицію розпочати збирання матеріалу до складання етнографічної карти Галичини [1, с. 109]. Основним завданням етнографії вважав ґрунтовний систематичний опис невеликих територій. Починаючи з 1871 року, вчений провадив щорічні народознавчі дослідження в Карпатському регіоні, результати яких публікував переважно у томах «Zbiór Wiadomości». Як секретар та редактор цього видання, він відбирав та упорядковував фольклорно-етнографічні матеріали, надіслані тереновими кореспондентами.

Коперницький автор біля 100 наукових публікацій, у т. ч. праць «Pieśni górali Bieskidowych z okolic Rabki» (1888) та «O góralach ruskich w Galicji. Zarys etnograficzny według spostrzeń w podróży, odbytej w końcu lata 1888 r.» (1889), остання названа Франком «першим систематичним дослідженням українців Карпат».

Франко високо цінував заслугу Коперницького як редактора авторитетного на той час краківського часопису, у своїх студіях він не раз наголошував на його вагомості й цінності. «Видання, за словами українського вченого, важливе не тільки тим, що зосередило або навіть і виховало багатьох пильних працівників на ниві етнографії, зокрема жінок, але й тим, що започаткувало систематичні студії з археології і антропології нашого краю. Прізвища Кіркора, Оссовського, Руліковського, Майера і Коперницького стоять на чолі цілої плеяди молодших працівників і дають гарантію, що праця, розпочата за таким широким планом і з такою любов'ю, не припиниться і розвиватиметься дедалі ширше» [14, с. 129].

Уважно відстежуючи за публікаціями «Zbiógu», Франко наголошував на тому, що у перших дев'яти томах краківського видання «міститься дуже багатий матеріал про етнографію українського народу в Галичині і на Україні», однак зауважував, що «цей матеріал за нечисленними винятками <...> не відзначається ні новизною, <...> ні також умінням записати матеріали з уст народу і впорядкувати їх». «Щойно почавши з десятого тому, ці недоліки починають поступово зникати, в основному завдяки праці редактора збірника професора доктора Й. Коперницького...», завдяки його старанності і любові до предмета [22, с. 210].

Франко також рецензував праці польського вченого та упорядковані ним фольклорно-етнографічні матеріали, зокрема збірку Софії Рокоссовської «Przyczynek

do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu» (1887). У рецензії, що була опублікована в журналі «Kwartalnik Historyczny» (1888), загалом прихильно відгукнувшись на публікацію, вимогливий критик акцентував увагу насамперед на мовних недоліках у записах народних пісень, вказав Коперницькому на помилки у доданих ним примітках, що стосувалися походження окремих фольклорних творів. Назагал, зібраний Рокоссовською матеріал, за словами дослідника, «є цінним у зв'язку з тим, що надзвичайно всебічно характеризує етнографічні риси цього тісного закутка» [22, с. 212–213].

Саме той факт, що Коперницький займався виданням «Zbiór Wiadomości», і змусив Франка зав'язати листування з польським дослідником.

Листування з Коперницьким, як згадував Франко, розпочалося «коло половини 80-х років», а саме у 1883 році. У відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в архіві Франка збереглося 12 листів Коперницького та одна візитна картка за період з січня 1884 по грудень 1889 р. Відомі також три листи Франка до Коперницького. Епістолярій висвітлює наукові взаємини вчених та напрями багатогранної і активної діяльності українського зокрема, а саме: зацікавлення збирацькою роботою та публікацією фольклорно-етнографічних матеріалів.

Листування, що тривало впродовж семи років, було зініційоване Франком, де він у першому листі від 27 грудня 1883 року звернувся до Коперницького з наміром публікуватися у виданнях Краківської академії наук, оскільки відчував «недостачу українського органу, котрий міг би і хотів би друкувати український етнографічний матеріал для наукових, а не белетристичних цілей». Зауваживши при цьому, що нагромаджених ним цікавих матеріалів «було б на які два або три томи такі, як томи “Збірника відомостей до крайової антропології”». Розуміється, не все <...> надається до друку, але вимагає дбайливого порівняння з тим, що досі було надруковано...» [16, с. 390–391]. Для першої публікації Франко відібрав «закінчену і дуже характерну збірку весільних пісень з Лолина», записану Ольгою Рошкевич у 1878 році та надіслав її польському вченому з надією на подальшу співпрацю [16, с. 391].

Відповідь від Коперницького не забарилася. У листі від 3 січня 1884 року він повідомляв, що прочитав надіслану Франком збірку з великою приємністю й цікавістю і запевнив, що опублікує її, як і всі інші оброблені українським ученим етнографічні матеріали. Обіцяв надрукувати збірку в IX томі «Zbióru» та надіслати 50 примірників відбитків Франкові. Що ж до самої праці, то він вважав її цінним внеском до української етнографії, шкодував лише, що Ольга Рошкевич, «записуючи так старанно й так досконало весільні пісні, зайнялась виключно ними так, що занедбала докладно описати саму дію весілля від початку до кінця, <...> на жаль, недостає нам тла й самої картини весільних обрядів, з якими пісні творять одну цілість» [5, арк. 59]. Польський дослідник радив, як краще упорядкувати матеріал, та просив Франка умовити Рошкевич доопрацювати обрядово-звичаєву частину весільної драми за зразком Кольберга та Мошинської, а самого Франка — внести певні уточнення та доповнити передмову відомостями про Лолин, його околиці та населення [5, арк. 57–62].

Франко тішився, що «зладив до Краківської академії збірник пісень весільних з Лолина», про це писав Михайлу Драгоманову: «Єсть се один з найкращих комплектів вес[ільних] пісень з усіх, які я досі видав, містить щось коло 190 номерів — пісні й обряди дуже цікаві. Я порівняв той збірник з печатаними у Чубинського, т. IV, й Головацького і понотував, котрі пісні мають у тих збірниках варіанти, котрі зовсім ідентичні, — але майже дві третини, а най половина, є зовсім нових» [16, с. 439]. Він зазначав також, що підготував вступ, вказавши на історичні й культурні чинники, які вплинули на зміст пісень та їхню появу.

Польський учений повідомляв 26 травня 1884 року, що переробить передмову до збірки на основі тих зауважень і відомостей, які подав у останньому листі Франко. Однак не в змозі сам поєднати обрядову частину з пісенним матеріалом, тому надіслав збірку Франкові на доопрацювання [5, арк. 197–200]. В наступному листі від 19 січня 1885 року Коперницький повідомляв, що друкується IX том «Zbiogu» і прохав надіслати працю, а якщо вона не готова, давав Франкові чотиришість місяців на її доопрацювання [5, арк. 475–476].

Отримавши доопрацьований рукопис, Коперницький 14 березня 1885 року писав, що «кинувся жадібно перечитувати доданий опис обрядів і не міг відірватися від них, такі вони незмірно цікаві й важливі». Та щиро дякував українському вченому за доповнення пісенних текстів обрядовим матеріалом, «закінчену та знаменито впорядковану цілість завдяки вашим заходам і вашій умілій руці» [5, арк. 535–537]. Невдовзі у короткому листі від 22 березня 1885 року Коперницький звернувся з проханням уточнити окремі прізвища, незрозумілі для нього вирази і зауважував, що «має великий клопіт з друком русинських текстів», оскільки «не розуміє мови». Змушений відкласти працю до вересня, а після повернення до Кракова X том видання розпочати з Лолина [8, арк. 157–158].

Завдяки старанням Коперницького саме у X томі «Zbióru» вдалося надрукувати упорядковану Франком збірку «Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego we wsi Lolinie, powiatu Stryjskiego» (1866) [26]. Польський дослідник звернувся до Франка з проханням пожертвувати 5 примірників відбитків «Весільних пісень з Лолина» для «подарунків, згідно звичаю, чеським, хорватським і німецьким приятелям-науковцям», та один примірник для «нестора польської і руської етнології» Жеготи Паулі [8, арк. 420].

Спільні наукові інтереси пов'язували двох учених щодо необхідності проведення народознавчих експедицій. Франко прагнув зацікавити Коперницького в організації наукової подорожі на Бойківщину. Усвідомлюючи, що через брак відповідних матеріальних засобів силами українських учених таке дослідження організувати складно, він намагався звернути увагу на це питання Антропологічної комісії Академії наук у Кракові [9, с. 71]. Як пізніше згадував Франко, він «старався загригти Коперницького до думки — устроїти під фірмою Краківської академії і під його проводом етнографічну експедицію в різні сторони Галичини для збирання етнографічного і антропологічного матеріалу. Проф. Коперницький не сперечався про важність і потребу такої експедиції, але дав мені пізнати, що Академія не має ані грошей, ані охоти до такої експедиції, щонайбільше може вибратися він сам» [18, с. 268]. Польський учений, заохочений Франком, повідо-

мляв про свій намір вирушити в наукову мандрівку листом від 7 вересня 1888 року: «Десь за тиждень пускаюся в довшу подорож на 4–6 тижнів для виміряних віддавна антропологічних та етнографічних дослідів. Хочу ґрунтовно пізнати руський народ в Карпатах від Попрада до Черемоша вздовж усїєї галицької течії та від верхів'я Тиси до Попрада по угорській стороні...» [2, арк. 787]. У тому-таки листі, виклавши маршрут та мету своєї експедиції, він звернувся до Франка з проханням надати рекомендації та назвати «знайомих людей на місцях», які могли б допомогти у проведенні подорожі [2, арк. 788–789]. Відповідаючи Коперницькому, Франко серед інших прізвищ вказав Никифора Лецишака та зауважив, що має для публікації його фольклорну збірку пісень з Лемківщини [11, с. 18].

Результати своєї наукової експедиції Коперницький виклав у праці «O góralach ruskich w Galicji», вважаючи її тимчасовим звітом, що була опублікована у XII томі «Zbióru» (1889). Вчений мав намір доповнити зібрані ним етнографічні матеріали новими та підготувати працю, яка давала б ґрунтовну, всебічну характеристику українського населення цієї території. Він звертався до місцевої інтелігенції з проханням надсилати описи звичаїв, обрядів, народні вірування, пісні, перекази та легенди, але так і не встиг цього зробити [1, с. 114].

Оцінюючи подорож польського вченого Бойківщиною, Франко назвав його «першою людиною, що з сучасною науковою підготовкою об'їздила частину бойківської території та опублікувала висновки своїх спостережень» [15, с. 71]. У рецензії на його «Етнографічний нарис» український учений зазначав, що ця праця «є зрештою в польській етнографічній літературі справді першим систематичним записом обстеження українських горян» [20, с. 351]. Загалом позитивно оцінюючи роботу Коперницького, Франко зробив певні критичні зауваги, зокрема, вважав недоцільним розмежовувати полонинців і лемків, як і тухольців та бойків, вказав на недоліки у описі мовних особливостей, а також на те, що поза увагою польського дослідника залишилися звичаї українських горян [20, с. 351]. Згодом Франко у студії «Етнографічна експедиція на Бойківщину» вказав на ряд причин, які вплинули на якість та результати роботи Коперницького. Це передусім відсутність фахових збирацьких сил, а наміри охопити обстеженням надто велику територію, де проживали українці, «призвело лише до поверховості». Зазначав також, що польський учений зібрав надто мало фольклорного матеріалу [15, с. 72].

Відновилося їхнє листовне спілкування на початку 1889 року у зв'язку з наміром опублікувати підготовлену Франком збірку «Przysłowia ludu ruskiego w Galicji i na Bukowinie». Очевидно, лист Коперницького від 6 січня 1889 року є відповіддю на лист Франка, в якому останній порушив питання публікації власного зібрання прислів'їв. Польський учений прихильно поставився до його розв'язання і обіцяв «представити збірку з найпохвальнішою оцінкою на найближчому засіданні Комісії». Зазначивши при цьому, що вона «серйозного змісту і відмітна кількістю прислів'їв з усього нашого краю (на жаль, за винятком Західної Галичини, тобто усїєї Лемківщини), становить цілість, старанно упорядковану, майстерно опрацьовану і забезпечену цінними коментарями та порівняльними зіставленнями...» [6, арк. 38]. Він висловив і цінні поради щодо упорядкування й опрацювання текстів. Оскільки рукопис матиме 10–12

друкованих аркушів, Коперницький пропонував поділити працю на два томи. У цьому ж листі він щиро дякував Франкові за поради і рекомендації щодо проведеної екскурсії в Карпати [6, арк. 39–40].

Український учений дав згоду на публікацію збірки у двох чергових томах «Zbiógu», а не в окремому додатку. На прохання Коперницького він надіслав «у первісному вигляді» добірку пісень із лемківського збірника Лещишака, де подав стислу характеристику «лемківських краков'яків», вказав на їхню своєрідність та обіцяв вислати решту пісень після їх переписання начисто. Наголосив, «що для друку вона ще не надається, поки не буде порівняна зі збірками вже надрукованих пісень і докладніше встановлено мову виконавців цих пісень» [17, с. 191]. Тут же він просив польського вченого порушити перед Антропологічною комісією питання про організацію наукової експедиції на Лемківщину та висловлював намір взяти в ній участь і розробити «докладний план екскурсії». «Ви, як антрополог, могли б бути її керівником і збирати антропологічні дані, я ж записував би пісні, перекази, мовні звороти і т. і.» [17, с. 191].

У відписі 13 січня 1889 року Коперницький повідомляв, що прислів'я будуть друкуватися в кінці XIII — на початку XIV тому «Zbiógu», дякував за надісланий збірник «лемківських краков'яків» і обіцяв на найближчому засіданні Комісії представити його зі збіркою прислів'їв. Висловлюючи захоплення зібранням Лещишака, він зауважив, «що вперше маю в руках завдяки фонетичному правопису справжній взірць лемківського наріччя». Учений звернув увагу на діалектні особливості текстів, мовні взаємовпливи, ритм виконання; просив надіслати решту пісень, щоб все разом опублікувати. Що ж до пропозиції організувати екскурсію, то вона «припала до душі, бо сам навіть пару років тому виступав в Комісії про потребу такої поїздки, але Антропологічна комісія відхилила її через відсутність фондів як тоді, так і зараз». Повідомив, що надсилає Франкові в подарунок власну працю «Pieśni góralskie Bieskidowych» [6, арк. 189–194].

Із листа Франка від 2 лютого 1889 року ми довідуємось, що український учений надіслав наступну частину збірки Лещишака з побажанням опублікувати її «як певну цілість, тим більше, що її повністю записано в одному селі Біличні Грибовського повіту» і запропонував повністю підготувати її до публікації, написати вступ та зіставити варіанти [17, с. 193–194].

Однак частково підготовлена до публікації лемківська пісенна збірка, незважаючи на схвалення до друку Антропологічною комісією, так і не була опублікована. Лещишак образився на Франка, що той без його згоди передав збірку Коперницькому [4, с. 141–142]. Понад сто років збірка народних пісень, записаних 1883 року священиком Никифором Лещишаком, зберігалася в архіві Коперницького у Краківському етнографічному музеї. Тільки завдяки зусиллям Миколи Мушинки книга побачила світ 1996 року у Пряшеві [11].

У коротенькому відписі, датованому 21 липня 1889 року, Коперницький радо повідомив Франка, що Антропологічна комісія вирішила видати працю «Przysłowia ludu ruskiego w Galicji i na Bukowinie» окремою книгою [7, арк. 115].

Однак український учений вирішив удосконалити систематизацію пареміологічного матеріалу, усвідомлюючи, що «недоліком збірки є упорядкування

прислів'їв не за гаслами, а за першим словом» [23, с. 42]. Про це стало відомо з останнього листа Коперницького від 12 грудня 1889 року. Франко в листуванні з ним висловлював «намір повністю переробити свою збірку „Przysłów ludu ruskiego w Galicji” з метою укласти у більше науковому порядку і помножити новозібраним матеріалом» [6, арк. 335]. Польський дослідник наголосив, що у Франка є «щонайменше два роки» на підготовку праці, висловив поради щодо упорядкування матеріалу за темами, використовуючи як зразок праці Челаковського, Даля та Номиса, і запевнив готовність Комісії видати збірку окремою книгою [7, арк. 336–337].

Причиною затримки видання, а також погіршення взаємин між ученими стала публікація рецензії з критичними заувагами на працю Коперницького «Pieśni górali Bieskidowych z okolic Rabki» (1888) [21]. За здогадами Франка, через негативну рецензію «учений розсердився на мене і звернув мені рукопис приповідок, жадаючи, щоб я впорядкував його інакше, методом Номиса, і докладно визначив усі Номисові паралелі. Се була задача понад мої сили». «Я тепер рішуче зрезигнував із думки друкувати свою збірку в яким-небудь польським виданні» [19, с. 296].

Паремійний матеріал, що налічував приблизно 4500 зразків, увійшов до три томної (у шести книгах) праці «Галицько-руські народні приповідки» (Львів, 1901–1910).

Із епістолярію вчених простежується доброзичлива й водночас вимоглива і принципова співпраця. Листи висвітлюють науково-фольклористичні зацікавлення Франка кінця 1880-х років, містять інформацію про прагнення активізувати збирацьку народознавчу роботу в Галичині, цінні відомості про перебіг підготовки до видання праць українського вченого, де особлива увага приділялася фольклорному тексту. Він ділився своїми науковими та дослідницькими задумами, власне, таким чином заохочував до подібної співпраці і адресата. З листування довідуємось, що Франко виступав проти будь-якого поспіху у виданні матеріалів, не сприймав фрагментарності, виважено і детально розглядав кожний твір та прискіпливо ставився до порівняльного вивчення української народної пісенності. Впроваджуючи її у широкий науковий обіг, він ретельно перевіряв матеріал щодо його автентичності та доводив, що фольклор доцільно вивчати, зіставляючи якнайбільшу кількість варіантів. Водночас, як слушно зазначає Роман Кирчів, «будучи представником культурно-історичної школи, І. Франко, однак, не обмежувався лише пошуками з'ясування історичної основи фольклорного твору, історичного буттєвого субстрату його сюжету, мотивів, образів, а й велику увагу приділяв у своїх студіях його еволюції, рухові в часі та просторі, поетиці й культурній функціональності» [10, с. 897].

ЛІТЕРАТУРА

1. Болтарович З. Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. / З. Є. Болтарович. — К.: Наук. думка, 1976. — 140 с.
2. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ІЛ). — Ф. 3. — Од. зб. 1602. — Арк. 787–790.

3. Возняк М. С. З діяльності Івана Франка як фольклориста / М. С. Возняк // Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка / М. С. Возняк. — К.: Вид-во АН УРСР, 1955. — С. 220–245.
4. Дей О. І., Мороз М. О. З діяльності Івана Франка як фольклориста (Із листування Івана Франка та Ізидора Коперницького) / О. І. Дей, М. О. Мороз // Українське літературознавство. — 1968. — Вип. 5. — С. 133–142.
5. Іл. — Ф. 3. — Од. зб. 1603. — Арк. 57–62, 197–200, 475–476, 535–537.
6. Іл. — Ф. 3. — Од. зб. 1605. — Арк. 37–40, 189–194, 335–337.
7. Іл. — Ф. 3. — Од. зб. 1607. — Арк. 115.
8. Іл. — Ф. 3. — Од. зб. 1615. — Арк. 157–158, 420.
9. Кирчів Р. Ф. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Ф. Кирчів. — К.: Наук. думка, 1978. — 175 с.
10. Кирчів Р. Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (теоретико-методологічні аспекти) / Роман Кирчів // Іван Франко: Дух, наука, думка, воля: Матеріали Міжнародного наукового конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка. — Львів, 2008. — Т. I. — С. 881–899.
11. Лецишак Н. Стоїть липка в полі. Збірник лемківських народних пісень Никифора Лецишака із спадщини Івана Франка / Никифор Лецишак; [упоряд. М. Мушинка]. — Пряшів: Фундація Карпати, 1996. — 148 с.
12. Руда Т. П. Іван Франко — дослідник слов'янського фольклору / Т. П. Руда. — К.: Наук. думка, 1974. — 156 с.
13. Франко І. Вибрані статті про народну творчість / Іван Франко; [упоряд. О. І. Дей]. — К.: Вид-во АН УРСР, 1955. — С. 233–242.
14. Франко І. Галицьке краєзнавство / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 46. — Кн. 2. — С. 116–150.
15. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1982. — Т. 36. — С. 68–99.
16. Франко І. Листи (1874–1885) / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 48. — 768 с.
17. Франко І. Листи (1886–1894) / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1986. — Т. 49. — 810 с.
18. Франко І. Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в. / Іван Франко // Франко І. Додаткові томи до зібр. творів у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 2011. — Т. 54. — С. 259–271.
19. Франко І. Передмова до першого тому (видання «Галицько-руські народні приповідки») / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1983. — Т. 38. — С. 294–316.
20. Франко І. [Рец. на]: O góralach ruskich w Galicji / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1980. — Т. 27. — С. 350–354.
21. Франко І. [Рец. на]: Pieśni górali bieskidowych z okolic Rabki / Іван Франко // Франко І. Зібр. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1980. — Т. 27. — С. 331–332.

-
22. Франко І. [Рец. на] : Przyczynek do etnografji ludu ruskiego na Wołyniu / Іван Франко // Франко І. Збір. творів: у 50-ти т. / Іван Франко. — К.: Наук. думка, 1980. — Т. 27. — С. 210–215.
23. Юзвенко В. А. Іван Франко в польських фольклорно-етнографічних виданнях / В. А. Юзвенко // Народна творчість та етнографія. — 1968. — № 3. — С. 40–44.
24. Юзвенко В. А. Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці ХІХ ст. / В. А. Юзвенко. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — С. 100–111.
25. Юзвенко В. А. І. Франко: українсько-польські фольклористичні взаємини / В. А. Юзвенко // Українсько-польські культурні відносини ХІХ–ХХ ст. — К., 2003. — С. 113–116.
26. Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego we wsi Lolinie, powiatu Stryjskiego. Zebrala Olga Roszkiewicz, opracował Iwan Franko // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. — 1886. — Т. 10. — S. 3–50.
27. Przyczynek do etnografji ludu ruskiego na Wołyniu. Z materiałów, zebranych przez p. Zofię Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w powiecie Zwiąhelskim, opracował prof. dr. J. Kopernicki // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej. — 1887. — Т. 11. — S. 130–228.